

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شریعتی، روح‌الله، ۱۳۴۷ - .

اندیشه سیاسی آیه‌الله سیدمحمدکاظم یزدی/ روح‌الله شریعتی: تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۸.

۱۶۰ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۱۷۸۰. کتاب‌های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی: ۲۸۲. کتاب‌های پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی: ۵۱) (سیاسی - اجتماعی: ۲۱۱. اندیشه سیاسی: ۸۹) ISBN 978-964-548-815-2

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه: ص. [۱۴۸] - ۱۴۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

چاپ چهارم: ۱۳۹۹.

۱. یزدی، محمد کاظم بن عبدالعظیم، ۱۲۴۷ - ۱۳۳۸ ق. - نظریه درباره سیاست و حکومت. ۲. اسلام و سیاست. ۳. اسلام و دولت. ۴. علوم سیاسی (فقه). ۵. روحانیت - ایران - فعالیت‌های سیاسی. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان.

۲۹۷ / ۹۹۸

BP ۵۵ / ۳ / ۴ ش ۴

۱۳۹۹

کتاب‌های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / ۲۸۲

کتاب‌های پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی / ۵۱

■ موضوع: اندیشه سیاسی: ۸۹ (سیاسی - اجتماعی: ۲۱۱)

■ گروه مخاطب: تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۷۸۰

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۴۰۳

بوستان کتاب

اندیشه سیاسی آیه الله سید محمد کاظم یزدی

روح الله شریعتی

تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

بیت
۱۳۹۹

اندیشه سیاسی آیه الله سید محمد کاظم یزدی

- نویسنده: روح الله شریعتی
- تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی/پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: چهارم / ۱۳۹۹ • شمارگان: ۱۵۰ • بها: ۲۴۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

❖ دفتر مرکزی: قم، خ شهیدا (صفائیه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۳۷۷۴۲۱۵۵ نمابر: ۳۷۷۴۲۱۵۴ تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۴۲۶
❖ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهیدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
❖ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸
❖ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲
❖ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰
❖ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهیدا، نبش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹
اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه دار • ویراستار: ایوب زارعی • نمایه ساز: مصطفی محفوظی
- حروفنگار: مجید اکبریان گرمجی و خانم علیزاده • اصلاحات حروفنگاری و صفحه آرا: حسین محمدی
- کنترل نمونه خوانی: محمد جواد مصطفوی • بازخوانی نهایی متن: مهدی سهرابی • کنترل فنی صفحه آرای: سیدرضا موسوی منش
- مدیر گروه هنری: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمود هدایی • اداره آماده سازی: حمیدرضا تیموری
- اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی.

رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

فهرست

۱۱	سخن پژوهشگرده
۱۵	مقدمه
۱۷	فصل اول: زندگی و زمانه سید یزدی
۱۷	۱. زندگی علمی
۱۸	آثار و تألیفات
۲۱	نگرش سید به فقه
۲۳	۲. نفوذ اجتماعی
۲۴	۳. اوضاع زمانه: استعمارگران در ایران و عراق
۲۵	مرحله اول: نفوذ اقتصادی
۲۷	مرحله دوم: نفوذ سیاسی و سوءاستفاده از جنبش‌های داخلی
۴۴	مرحله سوم: اشغال نظامی
۴۴	الف) اشغال ایران
۴۵	ب) اشغال عراق
۵۲	ج) حکومت انگلیسی‌ها بر عراق

۸۳	مسئولیت افتاء.....
۸۳	تصدی امور حسبه.....
۸۴	تصدی امور عامه.....
۸۶	تولیت جهاد نمونه‌ای از امور عامه.....
۹۰	خلاصه سخن.....
۹۰	۳. صفات رئیس.....
۹۲	۴. نظام مطلوب.....
۹۵	خاتمه: نتیجه‌گیری.....
۹۸	ضمایم.....
۹۸	الف) استقلال اقتصادی.....
۹۸	سند شماره ۱.....
۱۰۰	سند شماره ۲.....
۱۰۱	ب) مشروطه در ایران.....
۱۰۱	سند شماره ۳.....
۱۰۲	سند شماره ۴.....
۱۰۳	سند شماره ۵.....
۱۰۴	سند شماره ۶.....
۱۰۵	سند شماره ۷.....
۱۰۶	سند شماره ۸.....
۱۰۷	سند شماره ۹.....
۱۱۰	سند شماره ۱۰.....

۵۵	فصل دوم: جایگاه سیاست در اندیشه سید یزدی.....
۵۵	الف) دین و سیاست.....
۵۵	۱. رابطه دین و سیاست.....
۵۷	۲. مقاصد شریعت.....
۵۹	۳. وظایف علمای ربانی در جامعه.....
۶۱	ب) حیات سیاسی در گستره فقه سیاسی.....
۶۱	۱. تفاهم و اتحاد دولت‌های اسلامی.....
۶۳	۲. تعامل با حاکم جائز.....
۶۶	۳. هجرت.....
۶۷	ج) قواعد فقه سیاسی از دیدگاه سید یزدی.....
۶۷	۱. قاعده مصلحت.....
۶۹	۲. قاعده عدم ولایت.....
۷۰	۳. قاعده تقیه.....
۷۱	۴. قاعده حرمت اعانه بر اثم.....
۷۲	۵. قاعده تألیف قلوب.....
۷۳	۶. قاعده نفی سبیل.....
۷۶	۷. قاعده حرمت تقویت کفر.....
۷۹	فصل سوم: نظام سیاسی از دیدگاه سید یزدی.....
۷۹	۱. سید و نظام موجود زمان او.....
۸۱	۲. اختیارات فقیه در عصر غیبت.....
۸۱	تصدی منصب قضا.....

۱۳۱	سند شماره ۳۱
۱۳۲	سند شماره ۳۲
۱۳۳	سند شماره ۳۳
۱۳۴	سند شماره ۳۴
۱۳۴	سند شماره ۳۵
۱۳۵	سند شماره ۳۶
۱۳۶	سند شماره ۳۷
۱۳۷	سند شماره ۳۸
۱۳۷	سند شماره ۳۹
۱۳۸	سند شماره ۴۰
۱۳۹	سند شماره ۴۱
۱۴۰	سند شماره ۴۲
۱۴۱	سند شماره ۴۳
۱۴۳	سند شماره ۴۴
۱۴۴	سند شماره ۴۵
۱۴۵	سند شماره ۴۶

۱۴۷ ..... کتابنامه

۱۵۱ ..... نمایه

۱۵۳ ..... آیات

۱۵۴ ..... اعلام

۱۵۸ ..... موضوعات

۱۱۲	سند شماره ۱۱
۱۱۳	سند شماره ۱۲
۱۱۵	ج) تفاهم مذهبی با عثمانی
۱۱۵	سند شماره ۱۳
۱۱۶	سند شماره ۱۴
۱۱۷	د) تهاجم انگلیس و روس به ایران
۱۱۷	سند شماره ۱۵
۱۱۸	سند شماره ۱۶
۱۱۹	سند شماره ۱۷
۱۲۰	ه) فتاوی سید در جهاد با انگلیس (در تهاجم انگلیس بر عراق)
۱۲۰	سند شماره ۱۸
۱۲۱	سند شماره ۱۹
۱۲۱	سند شماره ۲۰
۱۲۲	سند شماره ۲۱
۱۲۳	سند شماره ۲۲
۱۲۵	سند شماره ۲۳
۱۲۶	سند شماره ۲۴
۱۲۶	سند شماره ۲۵
۱۲۷	سند شماره ۲۶
۱۲۷	سند شماره ۲۷
۱۲۸	سند شماره ۲۸
۱۲۹	سند شماره ۲۹
۱۳۰	سند شماره ۳۰

سخن پژوهشگرده

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی - اجتماعی بود. این ایده، در سطح ملی ترسیم‌کننده هویت دینی - ملی و حیات سیاسی - اجتماعی ایرانیان، و در سطح فراملی تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. ترسیم هویت دینی - ملی و تلاش برای بازسازی تمدن اسلامی، پرسش‌ها و معضلاتی جدید را در دو سطح مذکور به وجود آورد که تا کنون منابع دینی و دین‌داران در عرصه علوم و مراکز علمی با آن به طور جدی مواجه نشده بودند. پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها و معضلات، بی‌تردید نیازمند بازنگری در مبانی و بینش حاکم بر علوم رایج انسانی و اجتماعی در کنار بازگشتی روشمند و نقادانه به سنت فکری است. این بازنگری ضمن فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از توانمندی‌های سنت و دانش سنتی، امکان استفاده از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های علوم جدید در دوران معاصر را به ارمغان می‌آورد، بنابراین وظایف مراکز علمی و پژوهشی در جمهوری اسلامی، بسی سنگین است. این مراکز از سویی، رسالت پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و معضلات فکری را برعهده دارند و از سوی

دیگر، به فرهنگ سازی و تولید فکر و اندیشه به عنوان عناصر و لوازم اصلی احیای تمدن اسلامی باید اولویت دهند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی نیز با تلاش در جهت پاسخ گویی به پرسشها و معضلات فکری مربوط به حوزه پژوهشی خود و فراهم ساختن زمینه های لازم برای بازتولید فرهنگ سیاسی - دینی و ارائه دانش سیاسی مبتنی بر منابع اسلامی، هویت شناسی و هویت سازی در زمینه های فلسفه سیاسی، فقه سیاسی و علوم سیاسی را به عنوان مهم ترین هدف خود دنبال می کند. این پژوهشکده با فراهم کردن زمینه های رشد نیروی انسانی در عرصه پژوهش های سیاسی با رویکردهای فلسفی، فقهی و علمی تلاش می کند در جهت عزم و اراده ملی برای احیای تمدن اسلامی گام بردارد.

اثر حاضر محصول تلاش فکری پژوهشگر فرهیخته آقای روح الله شریعی است که با هدف آشنایی با منظومه فکری - سیاسی آیه الله سید محمد کاظم یزدی، پاسخ گویی به شبهات سیاسی درباره زندگی سیاسی ایشان، ابهام زدایی از رهبری های آن فقیه بزرگ در مصاف با دشمن متجاوز به کشور اسلامی و در نهایت، بیان آرا و دیدگاه های ایشان در برخی از مباحث فقه سیاسی به نگارش در آمده است.

بی تردید، اجرای این پژوهش و غنای علمی آن مدیون تلاش های ارزنده مدیر محترم گروه فقه سیاسی حجة الاسلام دکتر منصور میراحمدی، ارزیابان محترم آقایان حجة الاسلام والمسلمین دکتر محمود شفیعی، حجة الاسلام والمسلمین سید سجاد ایزدهی، حجة الاسلام والمسلمین سید نادر علوی و متصدیان اجرایی پژوهشکده به ویژه مدیر محترم امور پژوهشی آقای رجبعلی اسفندیار می باشد که جای دارد از زحمات و تلاش های آنان قدردانی به عمل آید. هم چنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای احمد مبلغی تشکر می کنم که بدون حمایت ها و مساعدت های بی دریغ و مؤثر ایشان پژوهش حاضر به سرانجام نمی رسید.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در راستای ارتقای علم و دانش، آثار خود را در اختیار جامعه علمی قرار داده، پیشاپیش از انتقادات و پیشنهادهای علمی همه استادان، صاحب نظران و پژوهشگران محترم استقبال می کند. امید است این فعالیت های علمی موجبات رشد و پویایی فرهنگ سیاسی - دینی و زمینه های گسترش اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر نجف لکزایی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

اندیشه سیاسی اسلام برخاسته از متون دینی و کاوش‌های اندیشوران و فقهای مسلمان به‌عنوان یکی از دانش‌های اسلامی که به تبیین جایگاه حکومت و نهادهای آن و رابطه فرد و حاکمیت می‌پردازد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تبیین این اندیشه از طریق کاوش در متون دینی و بررسی اندیشه سیاسی اندیشوران مسلمان میسر است و در بین اندیشوران مسلمان بررسی اندیشه سیاسی فقهای که به بررسی احکام مکلفین (اعم از فرد و جامعه) در زوایای مختلف می‌پردازند، اهمیتی دوچندان دارد. این مهم می‌طلبد که اندیشه سیاسی فقهای طراز اول هر دوره‌ای با توجه به اوضاع سیاسی - اجتماعی عصر آنان مورد بررسی و امعان نظر قرار گیرد.

در همین راستا بررسی اندیشه سیاسی آیه‌الله العظمی سید محمدکاظم یزدی که از جمله فقهای بنام و طراز اول شیعه در عصر مشروطه بوده لازم و ضروری است، چرا که اولاً: ایشان در عصر خود به‌عنوان فقیهی متبحر و مجتهدی کامل شناخته می‌شده و تسلط وی بر مسائل و فروع فقهی از کتاب عروة الوثقی و تسلطش بر مستندات فقهی از کتاب‌های حاشیه بر مکاسب و سؤال و جواب کاملاً هویداست و ثانیاً: موضع‌گیری مناسب سید

در دو جریان مشروطه و اشغال عراق توسط انگلیس که حاکی از وقوف وی بر اوضاع سیاسی - اجتماعی ایران و حیل‌ها و ترفندهای استعمار بوده، لزوم بررسی اندیشه سیاسی او را دوچندان کرده است. بی‌تردید، تسلط او بر فقه و اوضاع زمانه، از ایشان فقیهی آگاه به زمان ساخته بود و بررسی اندیشه سیاسی او که مبنا و اساس موضع‌گیری‌هایش به‌شمار می‌رود، ما را به علل این موضع‌گیری‌ها واقف می‌سازد.

این نوشته بر آن است که پس از ارائه زندگی‌نامه مختصری از آیه الله سید محمدکاظم یزدی و بررسی اوضاع سیاسی - اجتماعی عصر وی ابتدا حضور ایشان را در جریانات سیاسی - اجتماعی ترسیم کرده، آنگاه به بررسی اندیشه سیاسی وی در ابعاد مختلف پردازد. به همین منظور پس از بررسی جایگاه سیاست در اندیشه ایشان، به بحث درباره حیات سیاسی شیعه در عصر غیبت از دیدگاه وی پرداخته شده و در نهایت، نظام سیاسی در جامعه دینی از منظر وی تحلیل شده است. در همین راستا متن نامه‌های سید که قسمتی از مستندات این مقاله به شمار می‌رود، به‌عنوان ضمیمه در پایان آمده است. امید است این‌گونه مقاله‌ها زوایایی از اندیشه سیاسی اسلام را آشکار ساخته، چراغی فراروی حاکمان در برخورد با بحران‌های زمانه و بهبود رفتار سیاسی آنان در اعمال حاکمیت گردد.

در پایان این اثر ناچیز را به روان پاک برادر بسیجی‌ام، مرحوم مهندس حاج محمد حسین شریعتی، که خلوص و چگونگی با مردم زیستن را به من آموخت، اهدا می‌کنم و برای او از خداوند منان غفران و حشر با اولیاء الهی را طلب می‌کنم.

روح الله شریعتی

فصل اول:

زندگی و زمانه سید یزدی

۱. زندگی علمی

سید محمدکاظم فرزند سید عبدالعظیم در سال ۱۲۴۷ قمری در روستای «کسنویه»^۱ یزد در خانواده‌ای مذهبی و کشاورز دیده به جهان گشود. پس از گذشت دوران طفولیت در کنار پدر به کشاورزی مشغول شد، ولی تحصیل علم و فراگیری دانش چنان علاقه‌ای در وی ایجاد کرد که کشاورزی را رها کرده، به شهر یزد قدم گذاشت و دروس مقدماتی را در آن شهر آموخت و برای ادامه تحصیل ابتدا به مشهد و سپس به اصفهان عزیمت نمود. در مشهد علوم ریاضی و هیأت را آموخت و در اصفهان سطوح عالی فقه و اصول را نزد مرحوم شیخ محمدباقر نجفی^۲ و سید محمدباقر خوانساری^۳ فراگرفت و سپس با معرفی استادش در سال ۱۲۸۱ قمری راهی نجف شد.^۴ در نجف از

۱. این روستا امروزه جزء شهر یزد شده است.

۲. فرزند شیخ محمدتقی نجفی مؤلف کتاب هدایة المسترشدين.

۳. مؤلف کتاب روضات الجنات.

۴. به اتفاق دو تن از فرزندان استادش مرحوم آقا نجفی اصفهانی و مرحوم حاج آقا نورالله اصفهانی که بعدها خود از عالمان ذی‌نفوذ اصفهان به‌ویژه در مسائل سیاسی - اجتماعی شدند به نجف عزیمت کرد.